

מחלוקת ראשונים אם מברכים 'שהשמחה' בפדיון הבן

בגמרא במסכת כתובות (ח.) מובא: רב חביבא איקלע לבי מהולא, בריך שהשמחה במעונו. ולית הלכתא כוותיה, משום דטרידי, דאית ליה צערא לינוקא.

ובתוספות הרא"ש הביא יש אומרים שבפדיון הבן יש לברך שהשמחה במעונו. והיינו שכשם שבברית מילה היה ראוי לומר שהשמחה במעונו, ורק מחמת שיש צערא לינוקא אין אומרים כן, ממילא בפדיון הבן ששמחתו כשמחת המילה ומאיך אין בו צער לינוקא - אומרים בו שהשמחה במעונו. וכך היא דעת מהר"ם מרוטנבורג (הו"ד במרדכי יבמות סימן רכז) ומהר"י וויל (סימן קפט). וכך מנהג בני רינו"ס (תרומת הדשן סימן רסח).

ובשם הר"ר טוביה כתב התוספות הרא"ש שאין לברך כן, כי גם בפדיון הבן שייך צערא, באופן שמת הבן לאחר שלושים שצריך לפדותו. וכיון שבכה"ג איכא צערא לכך לא מברכים בשום פעם.

והריטב"א העיר על טעם זה, שהלא בכהאי גוונא שמת הבן לאחר שלושים אין בו סעודה, ואם כן לא שייך לומר כאן נתת דבריך לשיעורין, ואפשר לחלק ולברך שהשמחה במעונו בפדיון הבן שיש בו סעודה - שגם יש בו שמחה, ולא לברכו בפדיון הבן שאין בו סעודה, כשמת הבן - שאין בו שמחה.

ביאור חדש בדעת הר"ר טוביה שאין השמחה בפדיון מחמת המצוה

ובהערות על האבודרהם (מהדורת קרן רא"ם ח"ג ברכת המילה הערה 101) כתב לבאר סברת הר"ר טוביה, דלכאורה צריך ביאור מהי השמחה בפדיון הבן שעליה מברך שהשמחה במעונו, ובאמת הריטב"א הוסיף בדבריו: ואיכא שמחה שיצא מספק נפל [וסברא זו מקורה בדברי הבעל המאור (סוף פסחים) לענין ברכת שהחיינו]. אלא שעדיין צריך ביאור שלכאורה מה שיצא מכלל נפל כשהגיע לגיל שלושים יום אין לו שייכות עם מצוות פדיון הבן. ולכן רצה לבאר שזה גופא כוונת הר"ר טוביה, שכיון שכשהגיע לגיל שלושים יום חייב במצות פדיון הבן אפילו אם מת הבן, ושם פשיטא לן שאין מברכים שהשמחה במעונו, ואם כן מוכח שאין השמחה מכח המצוה. וכיון שכן גם בכל פדיון הבן לא שייך לברך כיון שאף אם שמח מחמת שיצא מספק נפל, אין זה שייך למצוה.

ועפ"ז רצה ליישב תמיהת הריטב"א, שכן סברת הריטב"א היא שאפשר לקיים חילוק בין פדיון הבן דעלמא לפדיון הבן כשמת הולד - ואין בכך משום נתת דבריך לשיעורין, ואילו לפי מה שנתבאר הרי אין כוונת הר"ר טוביה לכך, אלא שכונתו להוכיח מפדיון הבן כשמת הולד - שאין השמחה תלויה במצוה, וכיון שכן הרי כבר אין טעם לברך גם בפדיון הבן בעלמא.

אך באמת הריטב"א העמיד סברת הר"ר טוביה: וכיון דכן הוא הדין כשהוא חי, שלא לתת דברינו לשיעורין. וכך גם האבודרהם (שם) שאם נאמר שכשלא מת הבן מברכין וכשמת הבן אין מברכין, אם כן נתת דבריך לשיעורין, שפעמים מברכין ופעמים אין מברכין. וכנגד סברא זו העמיד הריטב"א את דבריו.

דעת מקצת גאונים שאין אומרים שהשמחה במעונו בסעודת חתן שמת אביו

והנה המאירי הביא דעת מקצת גאונים, שלמדו מפסק הגמרא שאין אומרים בסעודת ברית מילה שהשמחה במעונו מפני צער התינוק המבלבלת השמחה, שהוא הדין בסעודת חתן שמת אביו של חתן או אמה של כלה, שאין אומרים בה שהשמחה במעונו.

ויש להעיר שלפי זה מצאנו גם בסעודת חתן אופן שאין אומרים שהשמחה במעונו, ומדוע לא נאמר שלעולם אין לברך שהשמחה במעונו כיון שפעמים אין אומרים שהשמחה במעונו ולא פלוג. [ואמנם לפי הביאור שהזכרנו לעיל בסברת הר"ר טוביה שאין כוונתו לנתת דבריך לשיעורין, אלא שלמד מפדיון הבן כשמת הולד שאין השמחה תלויה במצוה, הרי פשוט שאין כל קושיא ממה שמצאנו בסעודת חתן אופן שאין אומרים בו שהשמחה במעונו, שכן ודאי ששם אין זה גילוי על כל סעודת חתן].

ונראה שלכך הוסיף המאירי וכתב: ומכל מקום כתבו הגאונים שסעודה של פדיון הבן בכלל סעודת מצוה היא ואומרים בה שהשמחה במעונו. והיינו שכיון שבסעודת חתן יש אופנים שאין אומרים בה שהשמחה במעונו - כגון שמת אביו של חתן - ואעפ"כ בכל סעודת חתן בעלמא כן אומרים, הוא הדין בפדיון הבן אף שיש אופנים שאין אומרים בו שהשמחה במעונו - כגון שמת הולד - מכל מקום בשאר פדיון הבן דעלמא אומרים. [והלשון 'ומכל מקום' שנקט המאירי קצת קשה].

תמיהת הרא"ש שרק במילה היה ס"ד לברך ע"פ הכתוב 'שש אנכי על אמרתך'

ובהגה"ה מתלמיד הרא"ש כתב על דעת היש אומרים שהביא הרא"ש, שבפדיון הבן יש לברך שהשמחה במעונו כיון שאין בה צערא לינוקא: והיה תמה מורי נר"ו למה היה להם לברך בפדיון הבן שהשמחה במעונו, שבשלמא במילה איכא שמחה וכדאמרין במדרש "שש אנכי על אמרתך" (תהילים קיט קסב) זו אמירה ראשונה [- מצוה ראשונה שנצטוו בה] והיא מילה. ויש שדרשוהו [- ללשון 'אמרתך'] מלשון 'אימרא' שהיא שפה, וכן המילה היא בשפת הערלה. ואהאי קרא סמכו

ברכת

'שהשמחה

במעונו'

בפדיון הבן

יום חמישי טו תמוז

כתובות דף ח

לומר 'שמחה' [- ברכת השמחה במעונו] במילה אם לא מחמת צער התינוק, אבל בפדיון הבן מאי שמחה איכא, ע"כ. דהיינו שתמה הרא"ש על עיקר דעת היש אומרים, שהרי אף שאין צער התינוק בפדיון הבן אך מאיזה טעם יאמרו שהשמחה במעונו, ורק בברית מילה מצאנו דרשת חז"ל שיש בה שמחה ולכן סבר רב חביבא לומר 'השמחה במעונו'. וכך כתב גם הריטב"א.

חילוק כעין זה אנו מוצאים גם בדברי האבודרהם (ברכת המילה), שם כתב בשם 'יש אומרים' טעם אחר שאין לברך על עשיית שום מצוה שהשמחה במעונו ואע"פ שיש שם שמחה. וזאת משום שדוקא בנישואין תקנו לברך השמחה במעונו כיון שמצוה ראשונה של נישואין נעשתה ע"י הקב"ה אצל אדם וחווה, וכדאמרינן בהגדה שהיה הקב"ה כשושבין והמלאכים מרקין ומזמרין לפניו. ולפי שמצוה זו נעשית תחילה על ידו, אנו מברכים כן.

וכן במילה היה לנו לברך שהשמחה במעונו מפני זה, שמילת אברהם שהיתה ראשונה נעשתה על ידי הקב"ה, כדאמרינן בהגדה (ב"ר מט ב) שאברהם היה מתפחד וידיו רופפות ובא הקב"ה וסייע עמו, וכמו שנאמר (נחמיה ט ח) "וכרות עמו הברית" - 'לו' לא נאמר אלא 'עמו', מלמד שאחז וסייע עמו. ומכל מקום כיון שיש צער לתינוק נמנעים ואין מברכים שהשמחה במעונו, אבל שאר מצוות שלא נעשו בתחילתם אלא על ידי בני אדם אין לברך כן.

דברי התוספות ופסק ההלכה בדיון עשיית סעודת מילה ופדיון הבן ברגל

ולענין עשיית סעודת ברית מילה ופדיון הבן ברגל, כתב השו"ע (סימן תקמו ס"ד): מותר לעשות ברגל סעודת ברית מילה וכן סעודת פדיון הבן. ומקור הדין במשנה במסכת מועד קטן (ח): שם שנינו: אין נושאין נשים במועד. ובגמרא איתא שכיון שהוא שמחה לו אסור לעשותה במועד, שאין מערבין שמחה בשמחה או שאר טעמים שהתבארו שם. וכתבו התוספות (ד"ה מפני ביטול) שסעודת ברית מילה מותר לעשות בחול המועד, דליכא שמחה כדאמרינן פרק קמא דכתובות דלא מברכין שהשמחה במעונו משום דאית ליה צערא לינוקא. ועוד טעם כתבו התוספות שכיון שזמנו קבוע אין לבטל זה מפני זה.

ולענין פדיון הבן כתבו התוספות: אבל סעודת פדיון הבן צריך עיון אם מותר לעשות במועד, ואין לומר 'הא זמנה קבוע', תינח בזמנה שלא בזמנה היאך יהא מותר. ויישבו התוספות: ונראה לי דקיימא לן כרב אשי דדריש [- טעם איסור נישואין במועד] בחגיגה בפרק קמא (ח): "בחגך" - ולא באשתך, ואינו אסור לערב שמחה בשמחה. ועוד יש לומר, דלא חשיבי שמחה בשמחה כי אם סעודת נישואין לבד, עכ"ד.

הנה מבואר בדברי התוספות שסעודת פדיון הבן חשובה שמחה כסעודת ברית מילה, ולפי זה לכאורה יסברו התוספות שיש לברך על פדיון הבן שהשמחה במעונו, שהרי לדעת הסוברים שדוקא ברית מילה חשובה שמחה משום 'שש אנכי על אמרתך', אם כן פדיון הבן לא מצאנו שנקרא שמחה ומהיכי תיתי לומר שיש בו דין אין מערבין שמחה בשמחה, כשם שאינו מחדשים מסברא לברך בו שהשמחה במעונו.

אמנם, לדברי האבודרהם שחילק בין ברית מילה ונישואין לפדיון הבן דוקא בנוגע לברכת שהשמחה במעונו, שברכה זו לא נתקנה על כל שמחה כי אם על שמחה שתחילתה נעשתה על ידי הקב"ה, לדבריו אפשר לומר שאכן התוספות סוברים שפדיון הבן יש בו שמחה כפי שמוכח בדבריהם ממה שרצו לומר בו דין 'אין מערבין שמחה בשמחה', ואעפ"כ אפשר שדעת התוספות שאין מברכים בו שהשמחה במעונו כיון שמצוה זו לא נעשית בתחילה ע"י הקב"ה.

מחלוקת העטרת זהב והש"ך בביאור דעת המתירים לעשות פדיון הבן בחול המועד

ודין זה נשנה גם בדברי הרמ"א (יו"ד סימן שה ס"א): יש אומרים דאין לעשות פדיון הבן בחול המועד, ויש מתירין, וכן עיקר. וכתב הש"ך (ס"ק טו) בשם הלבוש (סוס"ע יא) שהטעם להתיר אף שאין מערבין שמחה בשמחה הוא משום שאין מברכים על פדיון הבן שהשמחה במעונו. והש"ך העיר שאין זו ראייה שהרי סעודת אירוסין אין אומרים בה שהשמחה במעונו ואעפ"כ אסור לעשותה בחול של מועד. ולכן ציין למה שכתבו התוספות במו"ק שאין איסור עירוב שמחה בשמחה אלא בשמחת נישואין בלבד, וה"ה שמחת אירוסין ששייך בה נישואין אבל לא שמחת פדיון הבן - וזה טעם המתירים לעשות סעודת פדיון הבן בחול המועד.

ובחדרי דעה העיר על דברי הש"ך שכן התוספות כתבו להדיא כראיה לכך שמותר לעשות סעודת ברית מילה בחול המועד שהוא משום שאין מברכים בה שהשמחה במעונו, ואם כן קושייתו מסעודת אירוסין קשה על תוספות ולא על העטרת זהב.

ולכאורה יש לבאר דברי הש"ך בפשטות, כי התוספות לא הביאו דברי הגמרא בכתובות כדי להסיק שבמקום שאין מברכים שהשמחה במעונו ע"כ שאין שם שמחה ומותר לערבה בשמחת יום טוב, אלא כוונתם היתה להביא מה שנתבאר בגמרא בטעם הדבר שאין מברכים שהשמחה במעונו במילה - משום צערא דינוקא, והיינו שאין שמחה במילה מחמת כן, וכיון שאין זו שמחה ממילא אין חשש עירוב שמחה בשמחה בעשייתה בחול המועד. משא"כ פדיון הבן הלא אף אם אין אומרים בו שהשמחה במעונו אין זה מחמת צער ינוקא, אלא משום לא פלוג או משום שהשמחה במעונו שייך רק במצוות שנעשו בתחילתם ע"י הקב"ה, אך אין להסיק מדין זה על עצם השמחה לענין 'אין מערבין שמחה בשמחה' כפי שמוכח מסעודת אירוסין.

"אין
מברכים
שהשמחה
במעונו
אלא במצוה
שנעשתה
בתחילה
ע"י הקב"ה,
כמו נשואין
שנעשו על
ידו אצל
אדם וחווה,
ובמילה
שהיה
אברהם
מתפחד
ובא הקב"ה
וסייע עמו"

להנצחות והקדשות
נא לפנות למייל המערכת
תודה רבה!